

Uniwersytet Warszawski
Wydział Prawa i Administracji

Bartłomiej Nowak-Górski

Skutki wadliwej reprezentacji osób
prawnych

Autoreferat rozprawy doktorskiej

Promotor: dr hab. Dominika Wajda

Recenzenci: dr hab. Eligiusz Krześniak, prof. UŁa

dr hab. Krzysztof Oplustil, prof. UJ

Warszawa, kwiecień 2022 r.

I. UZASADNIENIE WYBORU TEMATU ROZPRAWY

Zagadnienie skutków wadliwej reprezentacji osób prawnych pozostaje niezwykle ciekawym a zarazem doniosłym problemem współczesnej cywilistyki, przede wszystkim ze względu na stale rosnącą liczbę osób prawnych w obrocie, a jednocześnie przeświadczenie o niedostatecznym uregulowaniu ustroju i funkcjonowania tych osób przez ustawodawcę. Ze względu na wielość przesłanek skutecznej reprezentacji osób prawnych, które nie zostały przez ustawodawcę skatalogowane wprost, problem pozostaje niezwykle złożony, zaś oznaczenie sankcji wymaga zestawienia ze sobą nie zawsze jasnych i spójnych przepisów rozproszonych po różnych aktach prawnych, a niekiedy także i sięgnięcia do teorii osób prawnych, leżących u podstaw obowiązującego systemu prawa.

Reprezentacja jako konstrukcja prawna jest wyjątkiem od zasady osobistego działania reprezentowanego, bowiem z reguły podmioty prawa cywilnego samodzielnie dokonują czynności prawnych¹. Jednakże, nawet jeżeli przyjmie się fikcję osobistego działania osoby prawnej, gdy działa organ, wyjątek ten w przypadku osób prawnych staje się regułą. Realizacja przyznanej osobom prawnym zdolności prawnej i zdolności do czynności prawnych wymaga zaangażowania reprezentanta, innego niż reprezentowana osoba prawna. Bez względu bowiem na to, czy osoby prawne będą traktowane jako „czysta fikcja”² czy też jako „żywy organizm”³, z natury rzeczy nie posiadają zdolności do wyrażania woli w sposób samoistny czy organiczny.

De lege lata udział osoby prawnej w obrocie następuje przez organ (z przyjęciem fikcji osobistego działania osoby prawnej) albo przez przedstawiciela (pełnomocnika albo przedstawiciela ustawowego) **w ramach dwóch rozłącznych reżimów reprezentacji**, z których jeden można określić mianem organicznego, drugi przedstawicielskiego. Nie budzi zatem wątpliwości chęć zabezpieczenia przez ustawodawcę sfery praw i obowiązków osoby prawnej poprzez obciążenie aktu reprezentacji wieloma rygorami, ze względu na potencjalny konflikt interesów reprezentanta z reprezentowaną osobą prawną. Z perspektywy pewności obrotu niezwykle istotne jest zatem, nie tylko, aby oznaczyć przesłanki skutecznej reprezentacji, ale także skutki ich naruszenia.

¹ Zob. np. J. Strzebińczyk, w: E. Gniewek, P. Machnikowski (red.), Kodeks cywilny, 7. wyd., Warszawa 2016, s. 245, Nb 1.

² Zob. R. Pound, Jurisprudence, Volume 1, Union, New Jersey 2000, s. 228 z powołaniem na F.C. von Savigny, System des heutigen römischen Rechts, Berlin 1840, s. 236.

³ Zob. W. Maitland, w: O. von Gierke, Political Theories of the Middle Age (tłum. W. Maitland), Cambridge 1913, s. XXVI; R. Longchamps de Bérier, Studya nad istotą osoby prawniczej, Lwów 1911, s. 25.

Problem skutków wadliwej reprezentacji wyraża się w dwóch powiązanych ze sobą warstwach – 1) **teoretycznej** oraz 2) **praktycznej**, z których każda samodzielnie uzasadniała podjęcie tej problematyki w ramach rozprawy doktorskiej.

W warstwie teoretycznej uwaga przez wiele lat koncentrowała się przede wszystkim na sporze jaką sankcję przewidywał art. 39 § 1 Kodeksu cywilnego⁴ w brzmieniu obowiązującym do 28.2.2019 r. za zawarcie umowy jako organ bez umocowania lub z przekroczeniem zakresu umocowania organu. Na tym tle prezentowane były rozmaite konstrukcje od nieistnienia umowy, przez jej nieważność, do stanu bezskuteczności zawieszanej. Rozważaniom doktrynalnym równoległe towarzyszył istotny spór orzecznicy, którego nie zakończyła uchwała składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego w sprawie o sygn. akt III CZP 31/07⁵, mając na względzie późniejsze orzeczenia⁶.

W dobie nowelizacji art. 39 KC i ukształtowania rozwiązań na wzór tych właściwych dla działania w charakterze *falsus procurator*, zawartych w art. 103 i 104 KC, temat wadliwej reprezentacji ponownie nabrał na aktualności, rodząc pytania czy nowe brzmienie art. 39 KC odpowiada potrzebom obrotu, wpisuje się w obowiązującą systematykę prawa i współgra z obowiązującymi w tej systematyce zasadami, a ponadto czy jest rozwiązaniem efektywnym z perspektywy celu, któremu ma służyć.

Choć spór realizujący się na kanwie brzmienia art. 39 KC sam w sobie stanowił wystarczającą podstawę, aby poddawać go szerszym badaniom, nie powinno umknąć uwadze, że równie istotne pozostają zagadnienia związane z innymi przejawami wadliwej reprezentacji niż brak umocowania czy przekroczenia granic umocowania. Można tu dla przykładu wymienić choćby wątpliwości czy skutki uchybienia zastrzeżonemu sposobowi reprezentacji, powinny być rozstrzygane na podstawie art. 39 KC⁷, albo czy w przypadku nieujawnienia działania w charakterze reprezentanta dochodzi w ogóle do dokonania czynności prawnej⁸.

Wielość stanowisk prezentowanych na kanwie teoretycznych rozważań o skutkach wadliwej reprezentacji oraz ich rozbieżność zachęcają, aby poszukiwać odpowiedzi, które z zaprezentowanych stanowisk należy uznać za właściwe. Skłaniają również do badania, czy odtwarzany w ten sposób system przypisywania skutków do poszczególnych przejawów

⁴ Ustawa z 23.4.1964 r. – Kodeks cywilny (t.j. Dz.U. z 2018 r. poz. 1025 ze zm.), dalej także jako „KC”.

⁵ Uchwała Sądu Najwyższego (7) z 14.9.2007 r., III CZP 31/07 wraz z uzasadnieniem, OSNC 2008, Nr 2, poz. 14.

⁶ Por. m.in. uzasadnienie wyroku Sądu Najwyższego z 8.10.2009 r., II CSK 180/09, Legalis Nr 288233; uzasadnienie wyroku Sądu Najwyższego z 12.7.2019 r., I CSK 537/18, Legalis Nr 2201746, w których uznano za właściwą sankcję nieważności bezwzględnej.

⁷ Tak np. w uzasadnieniu wyroku Sądu Najwyższego z 11.7.2012 r., II CSK 744/11, Legalis Nr 517554.

⁸ Tak np. w uzasadnieniu wyroku Sądu Najwyższego z 12.4.1973 r., III CRN 77/73, OSNCP 1974, Nr 2, poz. 31.

wadliwej reprezentacji zachowuje wewnętrzną spójność, gdy instytucje właściwe dla przedstawicielstwa znajdują zastosowanie do reżimu reprezentacji organicznej, przy uwzględnieniu, że reprezentacja osób prawnych determinowana jest przez przepisy ogólne, przepisy szczególne związane z danym rodzajem czy typem osoby prawnej, a niezależnie także przez przepisy ustawy o Krajowym Rejestrze Sądowym⁹.

Problem skutków wadliwej reprezentacji osób prawnych pozostaje niezwykle istotny także ze względu na swój **praktyczny wymiar**. Adresatami wymagań z zakresu reprezentacji są nie tylko piastuni organów, ale także osoby czy podmioty przybierane do czynności *ad hoc*. Poziom przygotowania do pełnienia funkcji reprezentanta może się różnić, z kolei konsekwencje naruszenia reguł reprezentacji mogą się okazać bardzo poważne. Nawet w pozornie niebudzących wątpliwości stanach faktycznych, zarzuty z obszaru wadliwości reprezentacji potrafią stanowić niezwykle silne środki obrony w razie sporu, ponieważ umożliwiają kwestionowanie ważności i skuteczności czynności oraz wynikających z nich roszczeń. Rozstrzygnięcia teoretyczne w ramach poruszanej problematyki, stopień w jakim wadliwe czynności mogą podlegać uzdrowieniu czy sanowaniu, niosą zatem za sobą bardzo istotne implikacje praktyczne, bowiem wskazują jakich aktów staranności musi dochować reprezentant, aby doprowadzić do dokonania czynności za, lub w imieniu, osoby prawnej. Czyni to poruszaną tematykę szczególnie relewantną.

II. ZAKRES ROZPRAWY DOKTORSKIEJ

Uwzględniając jak szerokim i wielowymiarowym problemem pozostaje wadliwa reprezentacja osób prawnych oraz jej skutki w kształtowaniu struktury rozprawy doktorskiej należało wyważyć dwie sprzeczne wartości – chęć wyczerpania poruszanej tematyki oraz uczynienie pracy przystępną w granicach objętości przyjętych dla rozprawy doktorskiej.

Skutki wadliwej reprezentacji mogą być analizowane w aspekcie **czynnym** (polegającym na składaniu oświadczeń woli) oraz **biernym** (polegającym na przyjmowaniu pism i oświadczeń¹⁰), w odniesieniu do wszystkich lub niektórych przejawów wadliwości oraz do wszystkich lub wybranych typów czy rodzajów osób prawnych. Rozprawa doktorska

⁹ Ustawa z 20.8.1997 r. o Krajowym Rejestrze Sądowym (t.j. Dz.U. z 2019 r. poz. 1500 ze zm.), dalej także jako: „KRSU”.

¹⁰ Zob. np. A. Wolter, J. Ignatowicz, K. Stefaniuk, Prawo cywilne. Zarys części ogólnej, wyd. 2 zmienione, Warszawa 2001, s. 336; J.P. Naworski, w: T. Siemiątkowski, R. Potrzebacz (red.), Kodeks spółek handlowych. Komentarz. Tytuł III. Spółki kapitałowe. Dział I. Spółka z ograniczoną odpowiedzialnością, t. 2, wyd. 1, Warszawa 2011, s. 303, Np 49; *tenże*, w: T. Siemiątkowski, R. Potrzebacz (red.), Kodeks spółek handlowych. Komentarz. Tytuł III. Spółki kapitałowe. Dział II. Spółka akcyjna, t. 3, wyd. 1, Warszawa 2012, s. 495, Np 51.

została poświęcona **czynnemu aspektowi reprezentacji** (reprezentacji *sensu stricto*) i nie obejmuje problematyki skutków wadliwej reprezentacji w ujęciu biernym. Ustawodawca sugeruje, że odbiór pism i oświadczeń jest inną instytucją prawa niż reprezentacja w znaczeniu czynnym, skoro przepisy o reprezentacji w znaczeniu czynnym należy stosować „odpowiednio” (tak np. w kontekście art. 109 KC). Wykorzystuje przy tym pojęcie reprezentacji (reprezentowania) dla składania oświadczeń, wyraźnie odróżniając odbiór oświadczeń i doręczanie pism spółce¹¹, ponadto uniemożliwia także modyfikację reguł odbioru oświadczeń¹². Z tych względów problem wadliwego odbioru pism i oświadczeń, jako szerszy problem, warto analizować odrębnie.

Katalog osób prawnych, choć zamknięty, pozostaje szeroki i rozproszony. Osobami prawnymi obok Skarbu Państwa są jednostki organizacyjne, którym przepisy szczególne przyznają osobowość prawną (art. 33 KC). Osoby te dzielą się na publiczne, które podlegają szczególnym rygorom także w obrębie reprezentacji¹³, jak i osoby prywatne. Na potrzeby badania, analizie poddano skutki wadliwej reprezentacji w przypadku trzech rodzajów czy typów osób prawnych – 1) spółki z ograniczoną odpowiedzialnością, 2) spółki akcyjnej oraz 3) spółdzielni. Wybór ten był arbitralny, ale nie przypadkowy, ze względu na szereg czynników. Po pierwsze, decydujące okazały się względy pragmatyczne oraz chęć aplikacji wniosków z badania do możliwie szerokiego spektrum przypadków, co zapewnia przewagę wybranych form osób prawnych nad innymi, niebadanymi formami osobowości prawnej. Po drugie, to w odniesieniu do wybranych form, ogniskuje się większość sprzecznych poglądów orzeczniczych i doktrynalnych, co wpisuje się w chęć ich rozstrzygnięcia. Po trzecie, przepisy regulujące ustrój i funkcjonowanie wybranych form są najbardziej rozbudowane i w największym stopniu kompletne. W innym ujęciu ustawodawca dostarcza dostateczny materiał normatywny, modyfikujący normy o charakterze ogólnym (*leges generales*) w kontraście do innych form osób prawnych, do których z uwagi na brak szczególnych uregulowań, mogą znaleźć zastosowanie tylko przepisy ogólne.

¹¹ Por. art. 205 § 1 ustawy z 15.9.2000 r. – Kodeks spółek handlowych (t.j. Dz.U. z 2019 r. poz. 505 ze zm.), dalej jako „KSH” z art. 205 § 2 KSH, jak również art. 373 § 1 KSH z art. 373 § 2 KSH.

¹² Zob. A. Opalski, w: A. Opalski (red.), Kodeks spółek handlowych, Tom IIA, Spółka z ograniczoną odpowiedzialnością. Komentarz. Art. 151-226, Warszawa 2018, s. 1000-1001, Nb 15; *tenże*, w: A. Opalski (red.), Kodeks spółek handlowych, Tom IIIA, Spółka akcyjna. Komentarz. Art. 301-392, Warszawa 2016, s. 1308, Nb 12. Odmiennie, za dopuszczalnością ukształtowania odmiennych reguł skuteczności przyjmowania oświadczeń w imieniu spółki opowiedziano się natomiast w: A. Kidyba, Kodeks spółek handlowych, t. I, Komentarz do art. 1-300, wyd. 16, Warszawa 2020, s. 1019, Np 3; A. Kidyba, Kodeks spółek handlowych, t. II, Komentarz do art. 301-633, wyd. 16, Warszawa 2020, s. 428-429, Np 2.

¹³ Por. art. 46 ust. 1 i 3 ustawy z 8.3.1990 r. o samorządzie gminnym (t.j. Dz.U. z 2020 r. poz. 713), art. 48 ust. 3 ustawy z 5.6.1998 r. o samorządzie powiatowym (t.j. Dz.U. z 2020 r. poz. 920), art. 58 ust. 3 ustawy z 5.6.1998 r. o samorządzie województwa (t.j. Dz.U. z 2019 r. poz. 512 ze zm.).

Jakkolwiek badaniu podlegają wybrane typy czy rodzaje osób prawnych, wykładnia i stosowanie przepisów szczególnych poprzedzone zostały dogmatyczną analizą i wykładnią przepisów ogólnych. Przepisy o osobach prawnych charakteryzuje dwoistość regulacji. Przepisy ogólne wyznaczające założenia osobowości prawnej, wspólne – jeżeli przepisy szczególne nie stanowią inaczej – wszystkim osobom prawnym, zostały zawarte w art. 33-43 KC. Równolegle ustrój i funkcjonowanie osób prawnych precyzują przepisy szczególne, odnoszące się do poszczególnych rodzajów czy typów osób prawnych, zawarte w takich aktach prawnych jak KSH, prawo spółdzielcze¹⁴, ustawa o fundacjach¹⁵ czy prawo o stowarzyszeniach¹⁶. Tym samym wnioski z rozprawy mogą znaleźć zastosowanie do nieograniczonego kręgu osób prawnych, o ile przepisy szczególne, nie modyfikują albo nie wyłączają stosowania przepisów ogólnych.

Poza przedmiotem analizy pozostawiono natomiast specyfikę i zagadnienia związane z występowaniem w obrocie cywilnoprawnym Skarbu Państwa, wobec braku organów i wiążących się z tym wątpliwości, co do możliwości umiejscowienia konstrukcji występowania przez jednostki organizacyjne (*stationes fisci*) w wyodrębnionych na potrzeby rozważań reżimach reprezentacji – przedstawicielskiej i organicznej. Problem ten warto poddać odrębnym, pogłębionym badaniom, tak jak i problem związany z występowaniem w obrocie innych publicznych osób prawnych.

Skutki wadliwej reprezentacji badane są przez pryzmat sankcji. Sankcja ma charakter pierwotny, bowiem determinuje czy czynność istnieje czy nie istnieje, czy jest ważna czy nieważna, a jeżeli ważna to czy skuteczna i w ten sposób daje asumpt do wywodzenia dalszych skutków o charakterze wtórnym, które nie są rozwijane w rozprawie.

III. CELE BADAWCZE

Głównym celem badawczym rozprawy było oznaczenie skutków wadliwej (niewłaściwej) reprezentacji osób prawnych, wyrażającej się w formach zidentyfikowanych w ramach rozprawy, tak w odniesieniu do działań podejmowanych w charakterze przedstawiciela ustawowego, pełnomocnika, jak i organu, przy uwzględnieniu zmiany stanu prawnego począwszy od 1.3.2019 r., ze szczególnym uwzględnieniem działania w imieniu spółki z ograniczoną odpowiedzialnością, spółki akcyjnej oraz spółdzielni. Pochodną celu badawczego jest pytanie badawcze: *jakie skutki wywołują poszczególne przejawy wadliwości*

¹⁴ Ustawa z 16.9.1982 r. – Prawo spółdzielcze (t.j. Dz.U. z 2020 r. poz. 275 ze zm.), dalej także jako: „PrSpółdz”.

¹⁵ Ustawa z 6.4.1984 r. o fundacjach (t.j. Dz.U. z 2018 r. poz. 1491).

¹⁶ Ustawa z 7.4.1989 r. – Prawo o stowarzyszeniach (t.j. Dz.U. z 2019 r. poz. 713).

reprezentacji osób prawnych – czy w innym ujęciu – jakie sankcje należy przypisać poszczególnym przejawom wadliwej reprezentacji?

Niezależnie od celu głównego w rozprawie doktorskiej sformułowano także cele pomocnicze, które z jednej strony definiują cel główny i umożliwiają jego osiągnięcie, z drugiej zaś umożliwiają ocenę systematyki przypisywania skutków wobec poszczególnych przejawów wadliwej reprezentacji. Cele pomocnicze zostały oznaczone jako: 1) identyfikacja poszczególnych form wadliwej reprezentacji, odtworzenie przyjętego przez polskiego ustawodawcę modelu czynności prawnej oraz ustalenie znaczenia reprezentacji dla dokonania ważnej i skutecznej czynności prawnej; 2) ustalenie, czy w polskim systemie prawa prywatnego zachodzą podstawy do rozpoznania kategorii nieistniejących czynności prawnych; 3) ustalenie, jak problem wadliwej reprezentacji rozwiązywany jest w prawie niemieckim; 4) weryfikacja, czy w stanie prawnym obowiązującym od 1.3.2019 r. problem wadliwej reprezentacji osób prawnych został wyczerpująco uregulowany, czy nowe brzmienie art. 39 KC wpisuje się w obowiązującą systematykę prawa prywatnego i współgra z obowiązującymi w tej systematyce zasadami, a ponadto czy jest rozwiązaniem efektywnym z perspektywy celu, któremu ma służyć.

IV. METODY BADAWCZE

Badania leżące u podstawy rozprawy doktorskiej, zmierzające do osiągnięcia celu badawczego, oparto na **metodzie dogmatycznej (dogmatyczno-prawnej)**. Dogmatyka prawa to termin oznaczający naukę, względnie technikę lub sztukę, której przedmiotem jest prawo pozytywne¹⁷. Metoda ta, w swym założeniu, opiera się na analizie treści prawa oraz jego interpretacji, prezentowanych zarówno w orzecznictwie jak i literaturze prawniczej. Podstawowym zadaniem dogmatyki prawa jest analiza aparatu pojęciowego, systematyzacja i rozwiązywanie zagadnień doktrynalnych wykładni i stosowania prawa, chociaż obserwuje się poszerzenie zakresu badań nauk dogmatyczno-prawnych, poprzez badania o powstaniu prawa, funkcjonowania prawa i społecznych skutków, które prawo to wywołuje¹⁸.

Jeżeli dogmatyka prawna jest metodą badawczą obejmującą badanie aktualnie obowiązującego prawa¹⁹, to w zakresie w jakim analizie poddawane są przepisy uchylone

¹⁷ J. Wróblewski, Wybrane zagadnienia metodologiczne dogmatyki prawa, w: J. Wróblewski (red.), Zagadnienia metodologiczne prawoznawstwa. Materiały z sesji naukowej, Łódź 27-28 marca 1980 r., Wrocław 1982, s. 121.

¹⁸ J. Niesiołowski, w: J. Zajadło, (red.), Leksykon współczesnej teorii i filozofii prawa. 100 podstawowych pojęć. 2. wyd., Warszawa 2017, s. 38.

¹⁹ *Ibidem*, s. 37, 39.

lub zmienione, zastosowanie znajduje **metoda historyczno-prawna**. Analiza uwarunkowań historycznych kształtowania materiału normatywnego, a w rozważanym przypadku art. 39 KC, pozwala na zrozumienie motywów, jakimi kieruje się ustawodawca, decydując się na określone brzmienie przepisów, które lepiej tłumaczą kształt obecnej regulacji.

W pracy uwzględniono elementy **komparatystyki prawniczej** poprzez nawiązanie do prawa niemieckiego. W dobie ożywionego zainteresowania komparatystyką prawniczą, należy wyjaśnić, że rezygnacja z pełnej analizy prawnoporównawczej, podyktowana jest przyczynami o charakterze wyłącznie pragmatycznym. Abstrahując od sporu, co do roli nauk prawnych oraz pełnienia przez nie funkcji służebnej wobec potrzeb obrotu, ewentualne wnioski prawnoporównawcze miałyby ograniczoną zdolność wyjaśniania, dlatego poszczególnym przejawom wadliwej reprezentacji należy na gruncie prawa polskiego przypisywać określony skutek bądź sankcję.

V. STRUKTURA ROZPRAWY DOKTORSKIEJ

Rozprawa o skutkach wadliwej reprezentacji osób prawnych składa się ze wstępu (s. 18-24), pięciu rozdziałów (s. 25-500), zakończenia (s. 501-523) oraz bibliografii (s. 524-546).

W **Rozdziale I** zatytułowanym *Zasady reprezentacji osób prawnych oraz źródła jej wadliwości* (s. 25-83) podjęto próbę określenia znaczenia terminu reprezentacja oraz jego umiejscowienia względem instytucji zastępstwa. Przedstawiono założenia najważniejszych teorii wyrażających istotę reprezentacji w zestawieniu z teoriami zmierzającymi do uchwycenia istoty osobowości prawnej. W rozdziale tym rozważono znaczenie oraz umiejscowienie elementu reprezentacji w modelu czynności prawnej, który odtworzono poprzez zestawienie i wykładnię obowiązujących przepisów. Podjęto próbę zidentyfikowania możliwych przejawów uchybień w zakresie reprezentacji, w tym poprzez zastosowanie indukcji wstecznej i próbę rozstrzygnięcia, czy w polskim systemie prawa prywatnego wśród sankcji czynności prawnych należy wyróżniać kategorię czynności nieistniejących (*non existens*). Ostatecznie przyjęto, że należy wyróżnić pięć przejawów czy postaci wadliwej reprezentacji, którym poświęcono rozważania w kolejnych rozdziałach.

Rozdział II zatytułowany *Skutki wadliwej reprezentacji osób prawnych wynikające z braku umocowania reprezentanta, z braku zdolności do bycia reprezentantem, oraz z nieujawnienia działania ze skutkiem dla kogoś innego* (s. 84-250) poświęcono przede wszystkim problematyce zawierania umów i dokonywania jednostronnych czynności prawnych w imieniu osoby prawnej w warunkach braku umocowania, uwzględniając,

że ustawodawca reguluje skutki takiego działania *expressis verbis* w dwóch odrębnych zespołach przepisów odnoszących się z jednej strony do działania w charakterze organu (art. 39 KC), z drugiej natomiast do działania w charakterze pełnomocnika (art. 103 i 104 KC), aktualizując przy tym wątpliwości, czy istnieją inne kategorie „fałszywych” reprezentantów, których skutki należy oznaczać odrębnie. W badaniu uwzględniono problematykę zawierania umów i dokonywania jednostronnych czynności prawnych w imieniu spółki z ograniczoną odpowiedzialnością, spółki akcyjnej oraz spółdzielni, przy rozważeniu doniosłości przepisów ustawy o Krajowym Rejestrze Sądowym. W analizie skutków czynności dokonanych w charakterze „fałszywego” organu zbadano brzmienie art. 39 KC zarówno sprzed, jak i po nowelizacji. W Rozdziale II podjęto także zagadnienie konsekwencji braku zdolności do bycia reprezentantem oraz problem nieujawnienia, że skutki działania mają przypaść innej osobie niż reprezentant.

W **Rozdziale III** zatytułowanym *Skutki wadliwej reprezentacji wynikające z przekroczenia granic umocowania* (s. 251-367) rozważono problematykę skutków zawarcia umowy oraz dokonania jednostronnej czynności prawnej w imieniu osoby prawnej, z przekroczeniem granic umocowania. Analizę rozpoczęto od nakreślenia istoty przekroczenia umocowania, natomiast dalsze rozważania podzielono z uwagi na występowanie jako organ oraz jako przedstawiciel. Badaniu poddano skutki dokonania czynności poza zakresem reprezentacji organu, z przekroczeniem granic umocowania organu, co obejmuje dokonanie czynności bez zgody (uchwały) innego organu oraz skutki przekroczenia osobistych ograniczeń reprezentanta dokonującego czynności jako organ. Uwzględniono także, że w nowym art. 39 KC ustawodawca odszedł od regulowania skutków czynności dokonanych w warunkach przekroczenia granic umocowania organu na rzecz przekroczenia granic umocowania „zawierającego umowę jako organ osoby prawnej” oraz „działającego jako organ osoby prawnej”. W Rozdziale III przeanalizowano także skutki przekroczenia granic umocowania w reżimie reprezentacji przedstawicielskiej, z uwzględnieniem wykroczenia poza zakres umocowania przedstawiciela ustawowego oraz pełnomocnika (w tym prokurenta).

Rozdział IV zatytułowany *Sposób reprezentacji oraz skutki jego naruszenia* (s. 365-465) poświęcono ostatniemu z rozpoznanych przejawów wadliwej reprezentacji. Rozważania rozpoczęto od przybliżenia istoty uchybienia współdziałaniu oraz od określenia granic swobody w kształtowaniu sposobu reprezentacji w obu reżimach reprezentacji. Zaprezentowano rozbieżne poglądy powielane w orzecznictwie Sądu Najwyższego oraz w literaturze, aby podjąć próbę samodzielnego oznaczenia sankcji związanej z uchybieniem obowiązkowi łącznej reprezentacji przy uwzględnieniu wskazań teorii.

W rozważaniach uwzględniono perspektywę adresata oświadczenia osoby prawnej oraz rozważono instrumenty, którymi dysponuje, aby uwolnić się od stanu zawieszenia, wynikającego z niezłożenia oświadczenia przez brakującego reprezentanta. Ostatecznie uwzględniono także implikacje płynące z ujawnienia sposobu reprezentacji w rejestrach prowadzonych w ramach Krajowego Rejestru Sądowego.

W **Rozdziale V** zatytułowanym *Spójność systematyki skutków wadliwej reprezentacji, uwagi prawnoporównawcze i postulaty de lege ferenda* (s. 466-500) podjęto natomiast problem wewnętrznej spójności systematyki przypisywania skutków do przejawów wadliwej reprezentacji przy uwzględnieniu wniosków częściowych, płynących z analizy konsekwencji związanych z wystąpieniem poszczególnych przejawów wadliwości. Aby ostatecznie ukształtować wnioski *de lege ferenda*, w ramach analizy prawnoporównawczej zweryfikowano, czy rozwiązania przyjęte w prawie niemieckim mogą stanowić dla ustawodawcy pewien punkt odniesienia.

Pracę zakończono syntetycznym podsumowaniem najważniejszych wniosków płynących z przeprowadzonych rozważań w kontekście postawionego celu badawczego.

VI. WNIOSKI

Rozważania w ramach rozprawy doktorskiej doprowadziły do identyfikacji **pięciu przejawów wadliwej reprezentacji osób prawnych**, choć w literaturze brak jest zgody, co do tego katalogu²⁰. Jego kształt wydaje się być determinowany sposobem rozumienia terminu umocowanie, postrzeganiem granic umocowania oraz rozstrzygnięciem, czy przekroczenie granic umocowania obejmuje uchybienie przyjętemu sposobowi reprezentacji. Na potrzeby rozważań nad skutkami wadliwej reprezentacji, za przejawy wadliwej reprezentacji uznano:

1. Nieujawnienie działania w charakterze reprezentanta;
2. Brak zdolności do bycia reprezentantem;
3. Brak umocowania reprezentanta;
4. Przekroczenie zakresu umocowania przez reprezentanta;
5. Uchybienie zastrzeżonemu sposobowi reprezentacji.

²⁰ Por. m.in. G. Bieniek, W sprawie reprezentacji gminy jako osoby prawnej, Rejent 2013, Nr 2, s. 23; Z. Kuniewicz, Reprezentacyjna funkcja członka zarządu, Szczecin, 2005, s. 138; A. Wolter, J. Ignatowicz, K. Stefaniuk, Prawo..., s. 209; S. Grzybowski, w: S. Grzybowski, System Prawa Cywilnego, t. I, Część ogólna, wyd. 1, Wrocław, Warszawa, Kraków, Gdańsk 1974, s. 365.

Mając na względzie szeroki obszar badań, determinujący objętość wniosków, w ograniczonych ramach autoreferatu należy nakreślić najważniejsze konkluzje rozprawy doktorskiej.

Skutki nieujawnienia działania w charakterze reprezentanta

Uchybieniem o charakterze pierwotnym, bez którego przedwczesne byłoby rozpatrywanie pozostałych przejawów wadliwości, jest zaniechanie ujawnienia w sposób wyraźny lub dorozumiany, że skutki dokonywanej czynności mają przypaść komu innemu. W cudzym imieniu działa tylko ten, kto ujawnia wobec osoby trzeciej, że skutki dokonywanej czynności, jak i rola czynności ma dotyczyć osoby reprezentowanej (*contemplatio domini*); okoliczność, że reprezentant działa ze skutkiem dla kogo innego musi być dla osoby trzeciej rozpoznawalna, przy czym może wynikać z kontekstu sytuacyjnego, w którym dochodzi do złożenia oświadczenia²¹. Nieujawnienie *contemplatio domini* przy zawieraniu umowy z osobą trzecią skutkuje zawarciem umowy pomiędzy reprezentantem a tą osobą trzecią²². W przypadku jednostronnych czynności prawnych, sama treść składanego oświadczenia, odnosząca się do określonego stosunku prawnego może sugerować, że chodzi o dokonanie czynności prawnej ze skutkiem dla kogoś innego. Charakter działania reprezentanta należy oceniać według koncepcji obiektywnej, przeciwnej ujęciu subiektywnemu.

Skutki braku zdolności do bycia reprezentantem

Kryteria kwalifikacyjne dla reprezentantów mają charakter zarówno pozytywny, jak i negatywny, przy czym pozostają rozproszone w przepisach ogólnych i szczególnych, a ponadto ich źródła można poszukiwać w postanowieniach statutu lub umowy spółki. Brak zdolności do bycia reprezentantem może mieć charakter pierwotny wtedy, gdy od samego początku kandydat na reprezentanta nie spełnia kryteriów kwalifikacyjnych albo charakter wtórny, gdy w wyniku nieoznaczonych zdarzeń reprezentant traci posiadaną uprzednio zdolność do bycia reprezentantem.

Co do zasady, sprzeczności aktu, na podstawie którego reprezentant nabywa umocowanie z kryteriami kwalifikacyjnymi wynikającymi z powszechnie obowiązujących

²¹ Zob. uzasadnienie wyroku Sądu Apelacyjnego w Krakowie z 13.1.1999 r., I ACa 851/98, Legalis Nr 288891.

²² Tak też m.in. A. Szpunar, W. Wanatowska, Przegląd orzecznictwa Sądu Najwyższego w zakresie prawa cywilnego materialnego (za I półrocze 1974 r.), Nowe Prawo 1975, Nr 2, s. 266-267; M. Pazdan, w: K. Pietrzykowski (red.), Kodeks cywilny, t. I, Komentarz. Art. 1-449¹⁰, 8. wyd., Warszawa 2015, s. 408, Nb 8; uzasadnienie wyroku Sądu Najwyższego z 8.5.2001 r., IV CSK 359/00, Legalis Nr 52035.

przepisów prawa, należy przypisać sankcję nieważności bezwzględnej. Sposób wywiedzenia nieważności różni się jednak w zależności od tego w jaki sposób umocowanie jest nabywane. Inaczej należy identyfikować źródło nieważności powołania na członka organu, w wyniku skorzystania z uprawnienia osobistego, inaczej natomiast podjęcie uchwały przez walne zgromadzenie spółki akcyjnej lub spółdzielni czy przez zgromadzenie wspólników²³. Wielość podstaw, z których należy wywodzić nieważność, powoduje wątpliwości, także natury praktycznej, czy czynność, na podstawie której reprezentant miał nabyć umocowanie jest nieważna od samego początku, czy też wymaga dopiero stwierdzenia nieważności. Nieważność aktu stanowi przeszkodę w nabyciu umocowania. Czynności dokonywane na podstawie umocowania, które nigdy nie zostało nabyte, w warunkach braku innego źródła umocowania, stanowią przejawy działania „fałszywego” reprezentanta.

Jeżeli zakaz bycia reprezentantem ma charakter względny, a jego źródło wynika z wewnętrznych uregulowań, np. z postanowień statutu lub umowy spółki, sprzeczność aktu, na podstawie którego reprezentant miał nabyć umocowanie z takimi zakazami, nie wiąże się z jego nieważnością i nie stanowi przeszkody dla nabycia umocowania przez reprezentanta. W zależności od tego, w jaki sposób doszło do nabycia umocowania, reprezentant może zostać tego umocowania jednak pozbawiony, niekiedy ze skutkiem *ex tunc*.

Utrata przez reprezentanta zdolności do bycia reprezentantem nie powoduje wygaśnięcia umocowania (względnie mandatu), może natomiast stanowić podstawę do jego utraty, co wymaga podjęcia dalszych działań. Dzieje się tak, ponieważ ustawodawca wśród przyczyn wygaśnięcia umocowania (względnie mandatu), co do zasady nie wymienia utraty zdolności biernej²⁴, a jednocześnie nie określa, że posiadanie zdolności do bycia reprezentantem stanowi warunek *sine qua non* trwania umocowania czy mandatu. Utratę zdolności do bycia reprezentantem można rozważać w kategoriach zdarzenia prawnego, ponieważ utrata ta nie jest bezpośrednio zależna od woli podmiotów prawa prywatnego, choć – w zależności od rozumienia pojęcia zdarzenia prawnego – wola ta może prowadzić do jego wystąpienia²⁵. Zdarzenie to – utrata zdolności do bycia reprezentantem – nie ingeruje w treść istniejącego stosunku korporacyjnego czy stosunku pomiędzy mocodawcą

²³ Por. art. 58 § 1 KC, art. 425 § 1 KSH, art. 42 § 2 PrSpółdz, art. 252 § 1 KSH odpowiednio. W przypadku prostej spółki akcyjnej podstawę nieważności stanowi art. 425 § 1 KSH stosowany odpowiednio przez odwołanie w art. 300¹⁰¹ KSH.

²⁴ Ustawodawca w przypadku spółki z ograniczoną odpowiedzialnością i spółki akcyjnej wymienia śmierć, rezygnację oraz odwołanie ze składu zarządu; por. art. 202 § 4 KSH oraz art. 369 § 5 KSH. Podobne rozwiązanie przyjęto w odniesieniu do prostej spółki akcyjnej; zob. art. 300⁵⁶ § 4 KSH.

²⁵ Niekiedy wśród zdarzeń prawnych wymienia się czynności prawne; zob. *Z. Radwański*, Prawo cywilne – część ogólna, 8. wyd. zmienione i poszerzone, Warszawa 2005, s. 217, Nb 461.

lub pełnomocnikiem, ponieważ ustawodawca nie określił, że taki skutek prawny ma zostać wywołany²⁶, oznacza jednak perspektywny brak zdolności do bycia reprezentantem. Doprowadzenie do wygaśnięcia istniejącego umocowania (czy szerzej mandatu) bez względu na to, czy kryteria określone są ustawowo, czy też wynikają ze statutu albo umowy spółki, wymaga działań reprezentowanego (reprezentowanej osoby prawnej).

Kryterium kwalifikacyjnym o szczególnym znaczeniu pozostaje zdolność do czynności prawnych reprezentanta. O ile ustawodawca wymaga, aby członkowie organów niektórych typów osób prawnych posiadali pełną zdolność do czynności prawnych²⁷, teoria organów w swej tradycyjnej i restrykcyjnej postaci może implikować, że zdolność do czynności prawnych nie jest niezbędna, skoro to osobie prawnej przysługuje pełna zdolność do czynności prawnych²⁸. W reżimie przedstawicielskim, przedstawiciel potrzebuje posiadać atrybut zwany zdolnością do reprezentowania²⁹, w którą wpisuje się zdolność do czynności prawnych, jako że przedstawiciel, inaczej niż członek organu, składa własne oświadczenie woli, którego skutki przypisywane są reprezentowanemu, czy w rozważanym kontekście reprezentowanej osobie prawnej. Jakkolwiek, gdy obowiązek posiadania pełnej zdolności do czynności prawnych wynika z powszechnie obowiązujących przepisów prawa, jej brak powoduje, że umocowanie, co do zasady nie może zostać skutecznie nabyte³⁰, interesującym zagadnieniem pozostaje możliwość udzielenia pełnomocnictwa osobie nieposiadającej zdolności do czynności prawnych. Należy przyjąć, że umocowanie może być w takim przypadku nabyte, ale nie może być wykonywane. Ewentualne działanie nie może być sanowane poprzez zastosowanie art. 103 czy 104 KC³¹. Z kolei utrata zdolności do reprezentowania już po nabyciu umocowania, nie skutkuje jego ustaniem, natomiast może mieć wpływ na zdolność wykonywania umocowania, względnie stanowić podstawę

²⁶ W ramach definicji zdarzenia prawnego czy cywilnoprawnego wskazuje się, że są to: „fakty (okoliczności) z którymi hipotezy norm wiążą określone w dyspozycjach norm konsekwencje cywilnoprawne”. To treść obowiązujących norm prawnych decyduje czy zdarzenie ma charakter zdarzenia cywilnoprawnego; *Ibidem*, s. 214, Nb 456.

²⁷ Art. 18 § 1 KSH nakłada obowiązek posiadania przez członków zarządu, rady nadzorczej, komisji rewizyjnej oraz likwidatorów spółki kapitałowej pełnej zdolności do czynności prawnych.

²⁸ Zob. S. Grzybowski, w: S. Grzybowski (red.), *System...*, s. 364.

²⁹ Zob. m.in. M. Pazdan, w: K. Pietrzykowski (red.), *Kodeks...*, s. 407, Nb 5; A. Sylwestrzak, w: M. Balwicka-Szczyrba, M. Glicz, A. Sylwestrzak, *Pełnomocnictwo. Komentarz*, Warszawa 2020, s. 17, Np 2.

³⁰ Art. 109² § 2 KC nakłada obowiązek posiadania pełnej zdolności do czynności prawnych przez prokurenta, zaś art. 148 § 1 KRO w zw. z art. 178 § 2 KRO przez kuratora. Jednakże, choćby kandydat na kuratora nie posiadał pełnej zdolności do czynności prawnych, postanowienie sądu będzie skuteczne, a właściwym sposobem procedowania będzie zwolnienie kuratora z obowiązków na podstawie art. 152 KRO albo 169 § 2 KRO ew. w zw. z art. 178 § 2 KRO; zob. J. Gajda, w: K. Pietrzykowski (red.), *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, 5. wyd., Warszawa 2018, s. 1061, Nb 5.

³¹ Zob. S. Rudnicki, R. Trzaskowski, w: J. Gudowski (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz. Część ogólna*, t. I, wyd. 1, Warszawa 2014, s. 746, Np 1.

do odwołania czy wypowiedzenia pełnomocnictwa lub zwolnienia kuratora z obowiązków. Brakuje bowiem normy, której dyspozycja przewidywałaby utratę umocowania, w przypadku utraty zdolności do reprezentowania.

Skutki braku umocowania reprezentanta

Wbrew prezentowanemu niekiedy przeświadczeniu³², art. 39 KC oraz art. 103 i 104 KC swoją regulacją nie wyczerpują zbioru „falszywych” reprezentantów. Wyróżnić można trzy kategorie „falszywych” reprezentantów, przy czym kryterium delimitującym pozostaje charakter działania. „Rzekomy” reprezentant, nie posiadając umocowania, może działać 1) jako organ, 2) jako pełnomocnik lub prokurent, albo 3) jako przedstawiciel nie będący pełnomocnikiem (w tym jako „falszywy” przedstawiciel ustawowy).

Jakkolwiek stosowanie art. 103-105 KC nie budzi w literaturze i orzecznictwie poważniejszych wątpliwości, do czasu nowelizacji art. 39 KC, dokonanej art. 1 ustawy nowelizującej³³ aktualny pozostawał spór, czy art. 39 § 1 KC w brzmieniu obowiązującym do 28.2.2019 r. przewidywał: 1) bezwzględną nieważność umowy zawieranej jako organ bez umocowania; 2) jej nieistnienie; czy też wskutek stosowania art. 103 KC w drodze analogii, 3) umowa dotknięta była sankcją bezskuteczności zawieszanej. Pomimo iż stanowisko, wskazujące na potrzebę stosowania przepisów o *falsus procuratorze* do oceny skutków działań „falszywego” organu znalazło ostatecznie wyraz także w orzecznictwie Sądu Najwyższego³⁴, krytyczna analiza problemu sankcji, wynikającej z obowiązującego uprzednio art. 39 § 1 KC sugeruje, iż analogia była niedopuszczalna. Za odrzuceniem analogii przemawiały: 1) natychmiastowa odpowiedzialność „falszywego” organu³⁵, 2) brak możliwości traktowania zaniechania oznaczenia sankcji przez ustawodawcę w art. 39 § 1 KC w kategoriach luki konstrukcyjnej³⁶ oraz 3) zachowanie spójności systemu prawa, w którym roszczenia, takie jak określone w uprzednio obowiązującym art. 39 § 1 KC, przysługują w warunkach nieważności albo nieistnienia umowy³⁷.

³² Zob. J. Grykiel, Skutki wadliwej reprezentacji w ramach organu osoby prawnej, Prawo Spółek 2008, Nr 11, s. 53.

³³ Ustawa z 9.11.2018 r. o zmianie niektórych ustaw w celu wprowadzenia uproszczeń w prawie podatkowym i gospodarczym (Dz.U. z 2018 r. poz. 2244).

³⁴ Zob. przypis 5.

³⁵ Zob. J.P. Naworski, Ważność umowy zawartej przez zarząd spółdzielni, Monitor Prawniczy 2008, Nr 8, s. 436.

³⁶ Zob. P. Sobolewski, w: K. Osajda (red.), Kodeks cywilny. Komentarz, t. I, Przepisy wprowadzające. Część ogólna. Własność i inne prawa rzeczowe, wyd. 1, Warszawa 2013, s. 447, Np 3.

³⁷ Por. art. 387 § 1 KC, art. 410 § 2 KC, art. 494 § 1 KC.

W obecnym, zmodyfikowanym stanie prawnym, problem oznaczenia sankcji związanej z brakiem umocowania jako organ nie budzi podobnych wątpliwości, wobec ukształtowania art. 39 KC na wzór art. 103 i 104 KC. W nowym przepisie ustawodawca odnosi się do umów i jednostronnych czynności prawnych, różnicując skutki w zależności od tego, czy czynność posiada oznaczonego adresata, a jeżeli tak, to czy adresat ten wyraził zgodę na działanie bez umocowania. W art. 39 KC brak jest natomiast odpowiednika art. 105 KC, który w przypadku działania jako „fałszywy” pełnomocnik nakazuje rozróżnić pierwotny brak umocowania (art. 103-104 KC) oraz wtórny brak umocowania (art. 103-105 KC).

Nowy stan prawny nadal nie kreuje jednolitej zasady, pozwalającej ustalić konsekwencje działań osób pozbawionych umocowania. Utrzymują się trzy rozłączne grupy regulacji, z czego dwie niemal bliźniacze, odnoszą się do działania jako „fałszywy” organ oraz jako „fałszywy” pełnomocnik. Trzecia określa skutki działań tych „fałszywych” reprezentantów, w których działaniu nie sposób zidentyfikować działania jako organ albo jako pełnomocnik. Mowa o osobach działających w charakterze przedstawiciela niebędącego pełnomocnikiem. Określenie skutków działania możliwe jest wówczas w drodze wykładni *a contrario* do art. 95 § 2 KC. Okoliczność, że czynność jest bezskuteczna bez możliwości potwierdzenia czy konwalidacji, prowadzi do wniosku, że sankcją najlepiej odpowiadającą takiemu skutkowi jest nieważność bezwzględna. Stosowanie analogii z art. 103-105 KC budzi natomiast wątpliwości wobec trudności ze wskazaniem podmiotu, który miałby potwierdzić czynność „fałszywego” przedstawiciela ustawowego³⁸, a jednocześnie ze względu na wskazania wykładni systemowej, nakazujące zwrócić uwagę, że art. 103-105 KC zostały umiejscowione w rozdziale dedykowanym konkretnej formie przedstawicielstwa – pełnomocnictwu.

Skutki przekroczenia zakresu umocowania przez reprezentanta

W reżimie organicznym granice umocowania kształtowane są równoległe w kilku skorelowanych ze sobą płaszczyznach. Kompetencje reprezentacyjne co do zasady skupione są w organie wykonawczym – zarządzie, ale na zasadzie wyjątku niektóre z nich albo ulegają wyłączeniu na rzecz innego organu bądź podmiotu, albo ulegają ograniczeniu. Ograniczenia mogą przyjąć różną postać, w tym obowiązku uzyskania uchwały współstanowiącej innego organu, wyrażającej zgodę na dokonanie czynności. Organ, który podlega ograniczeniu, nadal

³⁸ Zob. L. Moskwa, P. Moskwa, w: M. Gutowski (red.), Kodeks cywilny, t. I, Komentarz. Art. 1-449¹¹, Warszawa 2016, s. 687, Nb 27.

pozostaje jednak kompetentny do dokonania czynności. Z pierwszym przypadkiem wyłączenia prawa organu do reprezentowania łącznie jest niekiedy pojęcie zakresu reprezentacji³⁹, odnoszące się do zbioru wszystkich czynności, przy których dany organ może skutecznie reprezentować osobę prawną. Zakres umocowania organu do reprezentowania osoby prawnej kształtowany jest zatem w dwóch powiązanych ze sobą płaszczyznach – wyłączenia i ograniczenia kompetencji organu. Zakres reprezentacji wyznacza przy tym najszersze dopuszczalne przez prawo granice umocowania organu, które mogą ulec dalszemu ograniczeniu. Co ważne, dopuszczalne jest także kreowanie dalszych ograniczeń, które nie muszą odnosić się do zakresu umocowania organu, lecz do poszczególnych reprezentantów uprawnionych do występowania jako organ.

W stanie prawnym obowiązującym do 28.2.2019 r., art. 39 § 1 KC określał skutki przekroczenia zakresu umocowania – organu – natomiast od 1.3.2019 r. nowy art. 39 KC w § 1 i 4 reguluje odpowiednio przekroczenie zakresu umocowania zawierającego umowę jako organ oraz działającego jako organ przy dokonywaniu jednostronnej czynności prawnej. W warunkach braku przepisów szczególnych, które zakazują ograniczania reprezentanta w prawie do reprezentacji ze skutkiem wobec osób trzecich⁴⁰, ewentualne ograniczenia mogą taki skutek odnosić. Rozwiązanie przyjęte wraz z uchwaleniem nowego brzmienia art. 39 KC budzi zatem wątpliwości, bowiem przenosi ryzyko przekroczenia zakresu umocowania przez działającego jako organ na drugą stronę bądź adresata czynności, gdy możliwość dowiedzenia się o indywidualnych ograniczeniach piastuna nie jest oczywista. Obecne rozwiązania wydają się być konsekwencją sugerowania się przy kształtowaniu art. 39 KC treścią art. 103 i 104 KC, bez uwzględnienia różnic pomiędzy dwiema konstrukcjami reprezentacji – przedstawicielskiej i organicznej. W przypadku spółek kapitałowych indywidualne ograniczenia odnoszące się do osób uprawnionych do występowania jako organ nie mają wpływu na skuteczność dokonywanej czynności, co pozostaje w zgodzie z art. 9 ust. 2 dyrektywy 2017/1132/WE⁴¹, natomiast w ujęciu aksjologicznym, podstawa do przyznawania takim ograniczeniom doniosłości w sferze zewnętrznej innych typów osób prawnych pozostaje wątpliwa.

W rozważaniach o skutkach wadliwej reprezentacji tkwiących w przekroczeniu granic umocowania wiele wątpliwości budzi problem działania z wykroczeniem poza zakres

³⁹ Zob. *M. Gutowski*, w: *Ibidem*, s. 201, Nb 11.

⁴⁰ Takie zakazy występują w przypadku spółek kapitałowych, zob. art. 204 § 2 KSH, art. 300⁶⁵ 2 KSH, art. 300⁷⁷ § 2 KSH, art. 372 § 2 KSH.

⁴¹ Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2017/1132/WE z 14.6.2017 r. w sprawie niektórych aspektów prawa spółek, Dz.Urz. WE L Nr 169, s. 46.

reprezentacji organu. Przepisy wyłączające kompetencje reprezentacyjne zarządu wskazują jednocześnie, kto powinien zawrzeć umowę, co aktualizuje wątpliwości, czy w przypadku zawarcia umowy niezgodnie z dyspozycją takich przepisów jak art. 210 § 1 KSH, art. 379 § 1 KSH czy art. 52 § 1 PrSpółdz, może ona podlegać potwierdzeniu z zastosowaniem art. 39 § 1 KC. Zlekceważenie specjalnych reguł reprezentacji osoby prawnej nie jest objęte hipotezą art. 58 § 1 KC⁴², jako że przepis ten odnosi się do sprzeczności treści lub celu czynności z ustawą⁴³ nie zaś sprzeczności czynności z normą kompetencyjną⁴⁴, toteż dokonanie czynności poza zakresem reprezentacji powinno być traktowane jako przejaw działania poza granicami umocowania i oceniane na podstawie przepisów o skutkach czynności „falszywego” organu. Przyjąć należy jednak, że jeżeli kompetencje reprezentacyjne zostały powierzone innemu organowi, bądź osobie trzeciej, wiążące się z tą sferą potwierdzenie powinno zostać dokonane poprzez działanie tego innego organu, bądź tej osoby trzeciej.

Problem skutków działania z zaniechaniem obowiązku uzyskania uchwały współstanowiącej pozostaje przedmiotem pozytywnej regulacji w przypadku spółek kapitałowych (art. 17 § 1-3 KSH), w odniesieniu do których ustawodawca różnicuje skutki czynności w zależności od tego, czy wymóg podjęcia uchwały wynika z ustawy czy z umowy spółki albo statutu. Art. 17 § 1 i 2 KSH przewiduje bezwzględną nieważność czynności, jednakże ustawodawca umożliwia jej konwalidację w terminie dwóch miesięcy od daty jej dokonania⁴⁵. Za odrzuceniem przeciwnego poglądu o bezskuteczności zawieszony⁴⁶ przemawia natychmiastowy charakter nieważności czynności, gdy nieważność czynności dotkniętej sankcją bezskuteczności zawieszony aktualizuje się dopiero w braku jej potwierdzenia. Jeżeli obowiązek podjęcia uchwały wynika wyłącznie z umowy spółki albo statutu, czynność jest ważna, ale nie wyklucza to odpowiedzialności członków zarządu z tytułu naruszenia umowy spółki albo statutu (art. 17 § 3 KSH).

⁴² Takie stanowisko prezentuje np. *R.L. Kwaśnicki*, Zasady odpowiedzialności korporacyjnej „rzekomego reprezentanta” wobec spółki, *Prawo Spółek* 2002, Nr 11, s. 22.

⁴³ Zob. uzasadnienie wyroku Sądu Najwyższego z 16.6.2016 r., V CSK 662/15, *Legalis* Nr 1508352; uzasadnienie wyroku Sądu Najwyższego z 5.7.2007 r., II CSK 162/07, OSNC 2008, Nr 11, poz. 130; uzasadnienie uchwały Sądu Najwyższego z 12.10.2001 r., III CZP 55/01, OSNC 2002, Nr 7-8, poz. 87; zob. również *M. Borkowski*, Konsekwencje prawne działania „falszywego” piastuna organu osoby prawnej, *Przegląd Prawa Handlowego* 2008, Nr 7, s. 55.

⁴⁴ Odmienne w: *M. Gutowski*, *Nieważność czynności prawnej*, wyd. 4, Warszawa 2017, s. 218-230.

⁴⁵ Tak m.in. *A. Szpunar*, O konwalidacji wadliwych czynności prawnych, *Państwo i Prawo* 2002, Nr 7, s. 16-17; *J.P. Naworski*, Skutki przekroczenia przez zarządy spółek kapitałowych ograniczeń do dokonywania czynności prawnych (próba wykładni art. 17 kodeksu spółek handlowych), *Przegląd Prawa Handlowego* 2001, Nr 1, s. 46-49.

⁴⁶ Pogląd przeciwny prezentowany m.in. w: *S. Czepita*, *Z. Kuniewicz*, Spór o konwalidację nieważnych czynności prawnych, *Państwo i Prawo* 2002, Nr 9, s. 84-86; *R. Pabis*, Skutki wadliwości czynności prawnych w świetle art. 17 § 1 i 2 k.s.h., *Przegląd Prawa Handlowego* 2001, Nr 6, s. 20-24.

Art. 17 KSH należy traktować jako *lex specialis* wobec art. 39 KC, który na poziomie ogólnym obejmuje swoją hipotezą także przypadki działania jako organ bez uzyskania uchwały współstanowiącej innego organu⁴⁷. *De lege lata* w przypadku pozostałych – innych niż spółki kapitałowe – typów osób prawnych, nie zachodzą podstawy do różnicowania skutków czynności dokonanych bez uchwały, w zależności od tego, czy obowiązek uzyskania zgody wynika z ustawy czy z umowy spółki albo statutu. Obowiązek uzyskania uchwały współstanowiącej stanowi przejaw ograniczenia umocowania organu, natomiast jeżeli sankcja związana z niepodjęciem uchwały jest tego rodzaju, że powoduje bezskuteczność zawieszoną czynności, możliwe jest jej potwierdzenie przez reprezentowaną osobę prawną. Inaczej niż w przypadku działania poza zakresem reprezentacji, organem kompetentnym do dokonania potwierdzenia czynności jest zarząd, natomiast warunkiem prawnym (*conditio iuris*) jego skuteczności pozostaje podjęcie uchwały przez kompetentny organ.

W reżimie reprezentacji przedstawicielskiej granice umocowania odnoszą się bezpośrednio do przedstawiciela. Choć występują wątpliwości, czy na gruncie art. 104 KC adresat jednostronnej czynności prawnej dokonywanej przez pełnomocnika może wyrazić zgodę na działanie nie tylko bez umocowania, ale i z przekroczeniem granic umocowania, jak również sporne pozostaje, czy zakresem hipotezy art. 105 KC objęte są przypadki nie tylko wygaśnięcia umocowania w całości, ale i w części, skutki czynności pełnomocnika poza zakresem umocowania należy oceniać z zastosowaniem art. 103-105 KC. Jakkolwiek granice pełnomocnictwa kształtowane są co do zasady mocą oświadczenia reprezentowanego, poza wypadkami, gdy granice umocowania wynikają z ustawy⁴⁸, zakres umocowania pełnomocnika kształtowany jest także pośrednio, poprzez obowiązek podjęcia uchwały współstanowiącej przez inny organ niż udzielający pełnomocnictwa. Jeżeli dokonanie czynności uzależnione jest od podjęcia uchwały przez kompetentny organ osoby prawnej, brak takiej uchwały powoduje, że umocowanie pełnomocnika nie jest w tym względzie pełne, zaś dokonanie czynności bez uchwały wykracza poza to umocowanie i powiązane jest z sankcją (art. 103-104 KC). W przypadku spółek kapitałowych dotyczy to jednak tylko tych czynności, dla których zgodę zastrzeżono w ustawie (art. 17 § 1 KSH), podczas gdy *de lege lata* w przypadku pozostałych typów osób prawnych (w tym spółdzielni), należy przyjąć, iż dotyczy to także uchwał, które wynikają z wewnętrznego podziału kompetencji w ramach osoby

⁴⁷ Zob. J.P. Naworski, w: T. Siemiątkowski, R. Potrzebszcz (red.), Kodeks spółek handlowych. Komentarz. Tytuł I. Przepisy ogólne. Tytuł II. Spółki osobowe, t. 1, wyd. 1, Warszawa 2010, s. 175, Np 7.

⁴⁸ Zob. np. art. 98 KC (pełnomocnictwo ogólne), art. 109¹ § 1 KC (prokura), art. 109⁵ KC (prokura oddziałowa) oraz art. 55 § 1 PrSpółdz (pełnomocnictwo do dokonywania czynności prawnych związanych z kierowaniem bieżącą działalnością gospodarczą spółdzielni lub jej wyodrębnionej organizacyjnie i gospodarczo jednostki).

prawnej. Gdy z uwagi na brak uchwały czynność dotknięta jest sankcją bezskuteczności zawieszanej, podjęcie uchwały przez kompetentny organ, stanowi warunek prawny (*conditio iuris*) jej potwierdzenia.

W reżimie przedstawicielskim opartym na ustawie należy przyjąć, że granice umocowania przedstawiciela ustawowego nie są nieograniczone, lecz determinowane albo wprost przez ustawę, albo orzeczeniem organu, ustanawiającego przedstawiciela ustawowego⁴⁹. Skutki czynności dokonywanych z przekroczeniem granic umocowania przedstawiciela ustawowego powinny być określone na podstawie art. 95 § 2 KC stosowanego *a contrario*. Czynności takie, bez względu na to czy przyjmują formę umowy czy jednostronnej czynności prawnej, są nieważne bezwzględnie i nie podlegają konwalidacji.

Skutki uchybienia zastrzeżonemu sposobowi reprezentacji

Skutki uchybienia reprezentacji łącznej nie są przedmiotem pozytywnej regulacji, chociaż dostrzec można nurt, który widzi potrzebę oceny skutków wadliwej reprezentacji organicznej z zastosowaniem art. 39 KC⁵⁰. Czynność dokonywana samodzielnie, gdy reprezentacja jest łączna, znajduje się jednak *in statu nascendi* i nie może podlegać ocenie przez pryzmat art. 39 KC. Koncepcja czynności, która nie istnieje, ponieważ jest w trakcie dokonywania, odwołuje się do istoty reprezentacji organicznej, w której dochodzi do osobistego złożenia własnego oświadczenia woli przez osobę prawną w ramach przysługującej jej zdolności do czynności prawnych.

Z kolei przy realizacji pełnomocnictwa albo prokury łącznej, każdy z przedstawicieli składa własne oświadczenie woli, natomiast warunkiem koniecznym, lecz nie zawsze wystarczającym do skuteczności czynności z perspektywy osoby prawnej, pozostaje złożenie zgodnych ze sobą oświadczeń w wymaganej liczbie. O ile zatem w reżimie reprezentacji organicznej złożenie pojedynczego oświadczenia nie jest wystarczające do przyjęcia, że doszło do złożenia oświadczenia woli, gdyż oceniane jest oświadczenie woli osoby prawnej, w reżimie reprezentacji przedstawicielskiej pojedyncze oświadczenie reprezentanta łącznego jest prawnie doniosłe. Wywołuje to wątpliwości, jak postrzegać drugie lub kolejne oświadczenie woli kolejnego reprezentanta zobowiązanego do łącznej reprezentacji.

⁴⁹ Zob. np. J. Strzebińczyk, w: E. Gniewek, P. Machnikowski (red.), Kodeks..., s. 247, Nb 2; P. Sobolewski, w: K. Osajda (red.), Kodeks..., s. 792, Np 2.

⁵⁰ Zob. R.L. Kwaśnicki, Zasady..., s. 22.; zob. uchwałę Sądu Najwyższego z 23.8.2006 r., III CZP 68/06 wraz z uzasadnieniem, OSNC 2007, Nr 6, poz. 82; zob. także przypis 7.

Charakter art. 107 KC oraz art. 109⁴ § 1 i 1¹ KC sytuuje je jako *leges speciales* wobec art. 95 § 2 KC. Przepisy te mogą być wykładane jako modyfikujące ogólną zasadę, że działanie na podstawie umocowania i w jego granicach jest skuteczne dla reprezentowanego, poszerzając katalog przesłanek skutecznej reprezentacji przedstawicielskiej o ewentualną przesłankę łącznego działania. Tym samym działanie samodzielne, które uchybia zasadzie łącznej reprezentacji, powinno być traktowane jako bezskuteczne, ale bezskuteczność ta nie ma charakteru ostatecznego.

Zważywszy, że na skutek złożenia oświadczenia przez choćby jednego z przedstawicieli łącznych dochodzi do dokonania czynności (choć bezskutecznej), za dopuszczalne należy uznać stosowanie art. 103 § 2 KC w drodze analogii⁵¹, ale tylko w takim zakresie, w jakim przepis ten dopuszcza wyznaczenie terminu do dokonania potwierdzenia przez reprezentowanego, którym nie jest złożenie brakującego oświadczenia przez przedstawiciela łącznego. W przeciwnym razie, przyznając drugiej stronie prawo do wyznaczenia terminu do złożenia brakującego oświadczenia przez reprezentanta łącznego, doszłoby do wykreowania nowej instytucji, a nie analogicznego stosowania art. 103 § 2 KC w innym, nieobjętym hipotezą przepisu obszarze. W przypadku jednostronnych czynności prawnych jej adresat pozostaje bierny, dlatego nie występuje element związania, który uzasadniałby stosowanie analogii z art. 104 KC. Skutek wynikający ze złożenia oświadczeń przez przedstawicieli łącznych zostanie wywołany dopiero z chwilą skutecznego złożenia ostatniego z wymaganych oświadczeń.

Role przepisów wyrażających jawność materialną rejestrów w ramach Krajowego Rejestru Sądowego

W systematyce skutków wadliwej (niewłaściwej) reprezentacji osób prawnych doniosłą rolę odgrywają przepisy wyrażające zasadę jawności materialnej rejestrów w ramach Krajowego Rejestru Sądowego, w których ujawniane są dane na temat większości funkcjonujących w obrocie typów osób prawnych. Wbrew pogładowi, że przepisy wyrażające zasadę jawności materialnej rejestru w aspekcie negatywnym oraz ograniczające pozytywny

⁵¹ Na potrzebę odpowiedniego stosowania art. 103 § 2 KC wskazuje *M. Pazdan*, w: *Z. Radwański, A. Olejniczak* (red.), *System Prawa Prywatnego*, t. 2, *Prawo cywilne – część ogólna*, 3. wyd., Warszawa 2019, s. 639-640, Nb 141; podobne stanowisko prezentuje *P. Piniór*, w: *M. Habdas, M. Fras* (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. I, *Cześć ogólna* (art. 1-125), Warszawa 2018, s. 880-881, Np 2. Zwraca jednak uwagę, że ostatni z autorów wskazuje na prawo do wyznaczenia terminu pełnomocnikom nie zaś drugiej stronie, z kolei *M. Pazdan* wskazuje na możliwość wyznaczenia terminu zarówno mocodawcy jak i drugiemu pełnomocnikowi.

aspekt tej zasady⁵², modyfikują sankcje wynikające z prawa materialnego⁵³, należy przyjąć, że ich stosowanie prowadzi do stanu odpowiadającego stanowi, który istniałby, gdyby czynność była dotknięta określoną sankcją – do przyjęcia pewnej fikcji, z tą zasadniczą różnicą, że obowiązuje ona pomiędzy oznaczonymi osobami, a nie wszystkimi uczestnikami obrotu. Z orzecznictwa Sądu Najwyższego wybrzmiewa, że stosowanie przepisów ustawy o Krajowym Rejestrze Sądowym nie może prowadzić do stanu, w którym ochrona osoby trzeciej, działającej w dobrej wierze wobec wpisów w Krajowym Rejestrze Sądowym, byłaby słabsza, niż gdyby przepisy te nie znajdowały zastosowania⁵⁴. Sama ochrona wynikająca ze stosowania zasady jawności materialnej, nie ogranicza zatem korzystania z przysługujących osobie trzeciej roszczeń materialnoprawnych, które przysługiwałyby, gdyby reguły odnoszące się do jawności materialnej rejestru nie obowiązywały. Druga strona albo adresat jednostronnej czynności prawnej nie są zatem ograniczeni w powoływaniu się na dane, które nie zostały wpisane do rejestru oraz w prowadzeniu dowodu przeciwko prawdziwości danych, które zostały do niego wpisane.

Taka wykładnia przepisów ustawy o Krajowym Rejestrze Sądowym znacznie komplikuje systematykę skutków związanych z wadliwą reprezentacją, w której rozpoznane w nauce prawa cywilnego sankcje nie oddają specyfiki relacji zachodzących pomiędzy podmiotami wadliwie dokonywanej czynności. Aktualizuje to potrzebę kreowania nowych, nieznanymi nauce prawa konstrukcji.

Ogólne konkluzje

Odtworzona systematyka przypisywania skutków do poszczególnych przejawów wadliwej reprezentacji utwierdza w przeświadczeniu, że istniejący stan prawny nie jest dokonany i to pomimo nowelizacji art. 39 KC, która naśladując art. 103-104 KC i sprowadzając ocenę przekroczenia granic umocowania do umocowania reprezentanta a nie organu, uczyniła problem jeszcze bardziej złożonym. Ustawodawca różnicuje skutki w kilku płaszczyznach, stosując rozmaite kryteria rozproszone w różnych aktach prawnych; nie jest także

⁵² Odpowiednio art. 14 i 17 ust. 2 KRSU oraz art. 15 ust. 1 zd. 2 i art. 16 KRSU.

⁵³ Por. m.in. uzasadnienie uchwały Sądu Najwyższego z 5.12.2008 r., III CZP 124/08, OSNC 2009, Nr 11, poz. 146; uzasadnienie wyroku Sądu Najwyższego z 12.2.2014 r., IV CSK 361/13, OSNC 2015, Nr 1, poz. 10; Z. Kuniewicz, Uchwała Sądu Najwyższego – Izba Cywilna z dnia 5 grudnia 2008 r. III CZP 124/08. Głosa, Orzecznictwo Sądów Polskich 2010, Nr 1, s. 7 z m.in.: M. Borkowski, Głosa do uchwały SN z dnia 5 grudnia 2008 r., III CZP 124/08, LEX/el. 2009; *tenże*, Skuteczność czynności podejmowanych przez „fałszywego” piastuna a domniemania związane z wpisem do KRS. Głosa do wyroku SN z dnia 12 lutego 2014 r., IV CSK 361/13, LEX/el. 2015; M. Gutowski, Nieważność czynności prawnej, 4. wyd., Warszawa 2017, s. 145-146.

⁵⁴ Uzasadnienie wyroku Sądu Najwyższego z 12.2.2014 r., IV CSK 361/13, OSNC 2015, Nr 1, poz. 10, s. 69.

konsekwentny w rozgraniczaniu obu reżimów reprezentacji – przedstawicielskiego oraz organicznego, wskutek czego odtwarzane na podstawie przepisów sankcje, nie zawsze pozostają spójne ze wskazaniem teorii, które kształtują te reżimy. Bliższe badanie uwidacznia, że interwencja ustawodawcy dotknęła jedynie fragmentu omawianej systematyki.

Analiza prawno-porównawcza wskazuje, że niektóre mankamenty rodzimego systemu prawa znajdują odzwierciedlenie także w systemie niemieckim. Obowiązująca tam regulacja nie ma charakteru wyczerpującego w zakresie, w jakim niemiecki ustawodawca nie odnosi się *expressis verbis* do przejawów działania z przekroczeniem zakresu umocowania oraz z uchybieniem obowiązującemu sposobowi reprezentacji. Zwraca natomiast uwagę brak charakterystycznego dla polskiego systemu współlistnienia przepisów określających skutki działania „jako organ” oraz „jako pełnomocnik”, który spowodowany jest objęciem wszystkich przypadków braku umocowania hipotezą jednego przepisu – art. 177 BGB, co podyktowane jest jednak także przeświadczeniem, że organ stanowi trzeci rodzaj przedstawicielstwa (*organschaftliche Vertretung*), obok przedstawicielstwa ustawowego i pełnomocnictwa⁵⁵. Brak jest jednoznacznych wskazań, że takie ujęcie charakteru działania osoby prawnej przez organy jest rozwiązaniem bardziej korzystnym, aniżeli traktowanie reżimu reprezentacji organicznej odrębnie od przedstawicielstwa.

Przeprowadzone rozważania utwierdzają w przeświadczeniu, że problem wadliwej reprezentacji osób prawnych pozostanie osięd wielu sporów, przedmiotem wielu różnych stanowisk, poglądów i koncepcji, co utrudnia przyjęcie spójnej, konsekwentnej i opartej na jednolitych założeniach systematyki. Przeprowadzone badania sugerują, że działania ustawodawcy powinny skoncentrować się przede wszystkim wokół: 1) usunięcia kontrowersji, jakie więdzają się z doniosłością indywidualnych ograniczeń osób uprawnionych do występowania jako organ w stosunkach z osobami trzecimi; 2) potrzeby ukształtowania skutków braku podjęcia uchwały współstanowiącej na poziomie ogólnym; 3) doprecyzowania sposobu, w jaki może dojść do potwierdzenia czynności dokonanej z przekroczeniem granic umocowania organu, w tym bez uchwały współstanowiącej; 4) określenia skutków uchybienia obowiązującym regułom reprezentacji przedstawicielskiej i organicznej; 5) wprowadzenia rękojmi wiary publicznej wpisów w Krajowym Rejestrze Sądowym; oraz wokół 6) wzmocnienia funkcji informacyjnej rejestrów w ramach Krajowego Rejestru Sądowego, poprzez wdrożenie mechanizmów udostępniania danych o złożonych wnioskach w czasie rzeczywistym.

⁵⁵ B. Frensch, w: H. Prütting, G. Wegen, G. Wenreich (red.), BGB Kommentar, 4. neu bearbeitete und erweiterte Auflage, München 2009, s. 230, Nb 50-53.